

A Gender-Based Approach to Iran's Criminal Statutes and CEDAW with Emphasis on Ayatollah Khamenei's Viewpoint: A Case Study of Article 6

Reza Elhami *

Assistant Professor, Department of Islamic Fiqh and Law, Faculty of Theology and Islamic Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran

Abdolreza Lotfi

Assistant Professor, Department of Islamic Fiqh and Law, Faculty of Theology and Islamic Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran

Behrouz Yousefloo

PhD Candidate in Islamic Fiqh and Principles of Law, Faculty of Theology and Islamic Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran

DOI: [10.22034/rjfs.2025.505584.1146](https://doi.org/10.22034/rjfs.2025.505584.1146)

Abstract

Iran's criminal statutory law includes specific provisions under hudud and ta'zir to address various forms of sexual offenses; however, it lacks a statute exclusively focused on prostitution. Improving the status of women at the global level remains a critical concern, and the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW) was established in 1979 to promote full gender equality and eliminate discrimination against women. This study offers a comparative analysis of Iran's criminal law and CEDAW's approach to prostitution, examines the underlying reasons for Iran's non-accession to the Convention, and explores the views of Ayatollah Seyed Ali Khamenei on its provisions. The central research question is: How do Iran's gender-based criminal statutes and the 1979 CEDAW address the issue of prostitution? The findings suggest that CEDAW is rooted in western feminist thought and reflects specific ideological underpinnings that may not align with the cultural, religious, and legal frameworks of many non-western societies. These divergences - particularly in interpretation of women's roles and societal norms - have hindered the Convention's ability to achieve broad international consensus, especially among Islamic countries. While Iran has not adopted the Convention, its criminal laws also condemn prostitution, classifying it as a sexual offense, albeit from a distinct legal and moral framework.

Keywords: Ayatollah Khamenei, Criminal Statutes, CEDAW, Prostitution, Women.

---

* Email: dr.elhami.reza@gmail.com (Corresponding Author)

Extended Abstract Introduction

1. Introduction

Islamic law does not impose identical rights, duties, or punishments on men and women. Instead, it tailors its rulings according to each gender's natural disposition, capabilities, and social roles. In certain areas, the law treats the sexes equally; in others, it distinguishes between them based on divinely ordained responsibilities. Islam rejects one-dimensional perspectives on gender and instead emphasizes balance, granting both men and women legal advantages aligned with their nature and societal position. With modernization and the gradual erosion of traditional social norms, women's participation in public, economic, and social life has significantly increased. This shift has influenced not only women's roles but also the patterns and prevalence of crimes committed by women. As a result, most modern legal systems, both substantively and procedurally, have enacted measures to protect women - particularly in relation to physical and psychological integrity, sexual offenses, domestic violence, and human trafficking. Although national and international legal frameworks, including the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW), prohibit gender-based discrimination, a critical question persists: To what extent can criminal law restrict a woman's bodily autonomy in cases such as prostitution - whether motivated by financial or non-financial factors?

Using a constructivist theoretical framework, this study explores how different legal systems -shaped by distinct cultural, religious, and ideological foundations - respond to the issue of prostitution. It evaluates how countries, especially in the Islamic world, have approached the Convention's aim to eliminate gender discrimination, and assesses how cultural and religious identity influences the willingness of states to adopt such international norms.

2. Methodology

The research adopts a descriptive-analytical method, relying on library-based sources and comparative legal analysis to assess both Iranian criminal law and the relevant provisions of CEDAW.

3. Findings

The study finds that CEDAW is primarily a product of western feminist thought, embodying certain ideological values that do not align with many non-western legal cultures. The Convention's universalist framework often overlooks critical differences in legal systems, cultural traditions, religious principles, and interpretations of women's social roles. As a result, it has failed to generate genuine international consensus - particularly among Islamic nations.

Although Iranian law does not explicitly legislate against prostitution under a single provision, it criminalizes any sexual relationship outside of marriage, whether or not financial compensation is involved. Such acts are prosecuted under hudud or ta'zir laws, depending on the case specifics. The most common form of prostitution is framed as zinā (fornication or adultery), but the law also applies to other illicit acts such as lesbianism (musāḥaqa) and non-penetrative sexual behavior.

Iran's criminal statutory law aligns with these substantive provisions, treating female sex workers like any other offender of crimes against public morality (jarā'im munāfi al-'afāf). Trials are held in appropriate courts based on whether the crime qualifies as hudud or ta'zir. According to Article 42 of the Code of Criminal Procedure, only female judicial officers may investigate women accused of such crimes. However, there is no requirement for female judges or advisors in court, and no specialized courts currently

exist for handling prostitution-related cases—an institutional gap in Iran’s criminal justice system.

4. Conclusion

An examination of Iran’s criminal statutes - both substantive and procedural- based on the Preamble and Articles 4 and 21 of the Constitution, confirms that all legislation must be grounded in Islamic Sharia and the Fiqh of Twelver Shiism. Within this framework, the principle of gender equality, along with the recognition of women’s dignity and rights, constitutes a core component of Iranian legal doctrine. Accordingly, both criminal and civil statutes are structured to uphold the position of women and ensure the protection of their rights in accordance with Sharia principles. Nevertheless, Iran cannot remain disengaged from international legal developments. Numerous international treaties, under the broad banners of combating gender-based discrimination and promoting gender equality, seek to reshape or even dismantle domestic legal systems that are rooted in indigenous cultural values, religious doctrines, and traditional social frameworks. A prominent example of such an international instrument is the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW), which - particularly in its Articles 2 and 6 - calls for the abrogation of national criminal laws that are deemed incompatible with its normative framework. Article 6, in particular, addresses the prevention of trafficking and prostitution in highly generalized terms, offering neither a precise definition of prostitution nor a clear set of legal mechanisms for how such practices should be addressed.

Although Iranian criminal law does not contain a statute dedicated specifically to prostitution, it does criminalize all forms of sexual relations outside the institution of marriage, whether such acts are committed for monetary compensation or driven by non-financial motives. These offenses fall within the scope of hudud or ta’zir punishments, depending on the nature and circumstances of the act. The most common and codified manifestation of prostitution under Iranian law is zinā (illicit sexual intercourse), but this classification does not preclude the prosecution of other prohibited sexual behaviors, such as lesbian relations (musāḥaqa) or non-penetrative sexual acts, all of which are similarly addressed under criminal law. Procedural criminal law, in parallel with substantive provisions, treats women engaged in prostitution as it would other offenders involved in crimes of sexual immorality. Based on general principles of judicial competence, such cases are adjudicated in criminal courts, depending on whether the offense qualifies as a hudud or a ta’zir crime.

Article 42 of the Code of Criminal Procedure mandates that female judicial officers conduct investigations involving female suspects. However, there is no formal requirement for female judges or legal advisors to preside over such cases in court, nor is there any specialized tribunal dedicated specifically to crimes related to prostitution. This absence of institutional specialization represents one of the more significant procedural deficiencies in the current legal framework. Given that hudud provisions are applicable to prostitution, Iran’s full adherence to CEDAW is incompatible with the requirements of Islamic Sharia. Nonetheless, in order to mitigate international pressure and in keeping with the principle of “الجمع مهما امكن اولى من الطرح” (It means that whenever it is possible to reconcile two conflicting pieces of evidence or arguments, doing so takes precedence over favoring one and discarding the other), Iran could consider accession to the Convention on a reservation-based model. Such an approach would require the precise identification of conflicting provisions within the national criminal code and necessitate strategic coordination with other Islamic states—regardless

of their current membership status in the Convention. This strategy would facilitate both the continued implementation of Islamic criminal principles, particularly regarding hudud, and a degree of alignment with CEDAW's broader anti-discrimination objectives.

Keywords: Ayatollah Khamenei, Criminal Statutes, CEDAW, Prostitution, Women.

فصلنامه علمی پژوهش‌نامه فقه و علوم اسلامی
مقاله پژوهشی، دوره ۴، شماره ۱۲، بهار ۱۴۰۴، صفحات ۷۷ تا ۱۰۲
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۲۱ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۳۱

بررسی تطبیقی رویکرد جنسیتی قوانین کیفری ایران و کنوانسیون منع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان با تأکید بر دیدگاه حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

رضا الهامی*^۱ | عبدالرضا لطفی^۲ | بهروز یوسفلو^۳ ID

DOI: [10.22034/rjfs.2025.505584.1146](https://doi.org/10.22034/rjfs.2025.505584.1146)

چکیده

قوانین موضوعه کیفری ایران، احکام خاصی در باب حدود و تعزیرات برای مبارزه با صور مختلف جرایم جنسی وضع کرده، ولی مقرر و ویژه‌ای به روسپی‌گری اختصاص نداده است. این اقدام برای بهبود وضعیت زنان در سطح جهانی بسیار ضروری می‌باشد و کنوانسیون بین‌المللی رفع هرگونه تبعیض علیه زنان، در جهت ایجاد برابری کامل میان زنان و مردان و ریشه‌کن‌سازی تبعیض علیه آنان ایجاد شده است. هدف پژوهش، ارزیابی تطبیقی رویکرد قوانین کیفری ایران و کنوانسیون نسبت به روسپی‌گری و چرایی عدم عضویت ایران در این کنوانسیون و دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص کنوانسیون می‌باشد. تحقیق حاضر به دنبال پاسخ به این مسأله است که رویکرد جنسیتی قوانین موضوعه کیفری ایران و کنوانسیون منع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان مصوب ۱۹۷۹ نسبت به جرم روسپی‌گری به چه ترتیب می‌باشد. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که این کنوانسیون محصولی از اندیشه و بازتاب برخی آرمان‌های فمینیستی غربی می‌باشد و با توجه به تفاوت در ساختارها، فرهنگ‌ها، مذاهب، استانداردها و تفاسیر مختلف از جایگاه و تجارب و نیازهای خاص زنان در مناطق مختلف، تاکنون نتوانسته اجماع واقعی کشورها، به‌ویژه کشورهای اسلامی را به‌وجود آورد و مقررات کیفری ایران هم‌سو با کنوانسیون، نفی پدیده روسپی‌گری در قالب جرایم جنسی بوده است.

واژگان کلیدی: روسپی‌گری، قانون کیفری، کنوانسیون، زنان، آیت‌الله خامنه‌ای

۱. استادیار، گروه فقه و حقوق اسلامی، دانشکده الهیات و علوم اسلامی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

*Email: dr.elhami.reza@gmail.com

۲. استادیار، گروه فقه و حقوق اسلامی، دانشکده الهیات و علوم اسلامی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

*Email: tasnim4757@gmail.com

۳. دانشجوی دکتری فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشکده الهیات و علوم اسلامی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

*Email: b.yousefloo74@gmail.com

دسترسی به مقالات فصلنامه علمی پژوهش‌نامه فقه و علوم اسلامی (open access) است.
فصلنامه علمی پژوهش‌نامه فقه و علوم اسلامی تحت مجوز بین‌المللی CC BY 4.0 می‌باشد.
مسئولیت مقاله از نظر محتوای علمی و نظرات مطرح‌شده در متن آن، به‌عهده نویسندگان و یا نویسنده مسئول مقاله می‌باشد و مورد تأیید/عدم تأیید صاحب امتیاز فصلنامه علمی پژوهش‌نامه فقه و علوم اسلامی نمی‌باشد.

مقدمه

دین مبین اسلام برای زن و مرد حقوق، تکالیف و مجازات مشابه در نظر نگرفته است، بلکه متناسب با توان و ظرفیت در برخی موارد، رویکرد تشریحی مشابه و در برخی موارد دیگر قائل به افتراق در حکم شده است. از سوی دیگر، اسلام توجه تک‌بُعدی به زن یا مرد را مردود دانسته و با توجه به فطرت، توانایی و استعداد هر یک از زن و مرد و جایگاه و ظرفیت به زن و مرد امتیازاتی داده است. در این میان باید بین تشابه در حقوق و تفاوت‌های حقوقی تمایز قائل شد، زیرا اسلام تکالیف یکسانی برعهده زن و مرد قرار نداده و با تساوی حقوق نیز مخالف نیست. زن و مرد در خلقت یکسان هستند و تفاوت آن دو در حقوق، بعضاً در نوع تکلیف می‌باشد.

امروزه به جهت مدرنیزه شدن جامعه و کم‌رنگ شدن جوامع سنتی، زنان بیش‌تر در جامعه حاضر بوده و ایفای نقش کرده و مشغول کار و فعالیت شده‌اند. این امر سبب دگرگونی در تحولات اقتصادی و اجتماعی و در نتیجه نوع و شیوه و میزان ارتکاب جرایم از سوی زنان است. باید گفت در اغلب نظام‌های حقوقی جهان قوانین شکلی و ماهوی در حوزه‌های کیفری، در صدد حمایت قانونی از زنان وضع شده‌اند. حمایت از زنان در برابر جرایم علیه تمامیت جسمانی، شامل کلیه اشکال خشونت جسمی را شامل می‌شود. حمایت از زنان در برابر جرایم علیه تمامیت معنوی، شامل کلیه اشکال خشونت‌های جنسی و روانی مانند توهین، تجاوز به عنف، هرزه‌نگاری و قاچاق زنان به منظور بهره‌کشی جنسی می‌گردد. حمایت از زنان در برابر جرایم خانگی مانند خشونت خانوادگی همسر و نزدیکان نسبی و غیره را شامل می‌شود.

اگرچه مقررات داخلی و بین‌المللی، تبعیض جنسیتی زنان را منع می‌کنند، لیکن مسأله آن است که در موضوع جرایم جنسی و به‌طور خاص روسپی‌گری، حق تصرف زن بر جسم خویش به اندازه‌ای است که مقررات کیفری مانع از این شوند که زنی با انگیزه‌های مالی و غیرمالی، تن خویش را عرضه دارد؟ در این خصوص پژوهشگر با توجه به دیدگاه‌ها و نگرش‌ها، فرهنگ‌های متفاوت کشورها از چارچوب نظری سازه‌نگاری، به مسأله می‌پردازد. با توجه به اینکه کشورهای مختلف با ساختارهای متفاوت، به شیوه‌های گوناگون این کنوانسیون را تصویب کرده‌اند، پژوهشگر به این می‌پردازد با توجه به اینکه این کنوانسیون خواهان رفع تبعیض‌های جنسیتی در جهان می‌باشد، تاکنون چگونه اجماع بین کشورها و به‌طور خاص کشورهای اسلامی را در این راستا به وجود آورده است. در این مقاله بعد از بررسی اهداف کنوانسیون و تأثیرات آن بر بهبود تبعیض آمیز میان زنان و مردان و عملکرد کشورهای مختلف با فرهنگ‌ها و ساختارهای متفاوت از هم در تصویب این کنوانسیون به نقش فرهنگ و هویت اسلامی در پیروی کردن و یا پیروی نکردن از این نوع معاهدات می‌پردازد.

۱. مفهوم شناسی

الف) مفهوم تبعیض جنسیتی

مفاهیم جنس، جنسیت و تبعیض جنسیتی، با نظریه فمینیستی گره خورده است. مفهوم لغوی جنسیت، به مجموعه وسیعی از انتظارات و هنجارهای مشترک اشاره می‌کند که به رفتار مردان و زنان، دختران و پسران مربوط می‌شود و طیفی از ویژگی‌ها و تمایزهای بین مردانگی و زنانگی را دربر می‌گیرد. از نکات تأمل‌برانگیز در نظریات فمینیستی، قائل شدن به تمایز میان مفهوم جنس و جنسیت است. در واقع جنس نوعی طبقه‌بندی زیستی می‌باشد که پایه آن را ویژگی‌های ژنتیکی افراد تشکیل می‌دهد. اما جنسیت شامل نقش‌های اجتماعی و رفتارهایی است که فرهنگ و جامعه برای جنس‌ها قائل می‌شود. این نقش‌ها که دامنه انتظارات رفتاری از جنس مرد و زن را مشخص می‌کند، در حقیقت ساختاری اجتماعی دارد، نه ساختاری زیستی و از پیش تعیین شده (وایت و هینز، ۱۳۹۰: ۲۴۹-۲۵۰). این نقش‌ها مبتنی بر پیش‌فرض‌های مربوط به جنسیت و تفاوت جنسیتی می‌باشد (هیدنسون، ۱۳۸۸: ۱۳۹).

فمینیست‌ها در دهه ۱۹۷۰ میلادی، مفهوم جنسیت را بدین جهت ابداع کردند که بیان کنند نسبت جنسیت زنان و مردان در همه فرهنگ‌ها یکسان نیست و در گذر زمان تغییر می‌نماید؛ از این رو نظریه جنسیت برای زنان و مردان جایگاه اجتماعی قائل است و نه جایگاه زیست‌شناختی (روباتم، ۱۳۸۸: ۱۶). البته گاهی مفهوم «جنسیت و «جنس»، مترادف به کار می‌روند، اما در حقیقت منظور از جنس ویژگی‌های بیولوژیک فرد، جنسیت و منظور از جنسیت نقش‌هایی است که اجتماع برای زنان و مردان مطرح می‌کند. به عبارت دیگر در جنسیت، انتظارات اجتماعی از رفتار مناسب هر جنس مدنظر می‌باشد که مبنای این تفاوت‌های جنسیتی، به نگرش‌ها، باورها، هنجارها و ارزش‌های جامعه نسبت داده می‌شود (عیسی‌خانی، ۱۳۸۳: ۱۳۱). در مقررات داخلی، تعریفی از جنس و جنسیت به میان نیامده و در کنوانسیون منع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان مصوب ۱۹۷۹ نیز مستند به ماده ۱، صرفاً به شرح زیر تبعیض جنسیتی را بدین ترتیب تعریف کرده است: «قائل شدن به هرگونه تمایز، استثنا یا محدودیت بر مبنای جنسیت در زمینه‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، مدنی و یا هر زمینه دیگر.» بنابراین تبعیض جنسیتی به معنی هرگونه پیش‌داوری یا تبعیض براساس جنسیت یا جنس فرد است. پیامد این امر، تبعیض منفی نسبت به انسان‌ها و بر پایه هویت واقعی یا فرضی جنسیتی ایشان می‌باشد.

ب) مفهوم روسپی‌گری

دهخدا در کتاب لغت خویش در تعریف این واژه آورده است: «زن فاحشه و بدکاره بوده و مخفف روسپید و از باب تسمیه شیء به ضد، بر زنان هرزه و روسیاه به‌عنوان طعنه و تمسخر گفته می‌شود» (دهخدا، ۱۳۷۷: ۸/۱۲۳۷۸). به اعتقاد ایشان این واژه معرب روسپی بوده و در زمان صحابه و تابعان استعمال می‌شد؛ لیکن این اعتقاد به جهت نبود سابقه لغوی در میان لغت‌شناسان عربی و کتب آنان مانند لسان‌العرب، معجم مقاییس‌اللغه و جمهره‌اللغه مردود اعلام شده است (برهانی، ۱۳۸۸: ۲۴).

در کتب لغت عربی، واژه‌هایی همچون «داعره» (میرزایی، ۱۳۶۷: ۳۰۸) و «عاهره» (مألف، ۱۹۸۶م: ۵۳۵) را شاید بتوان معادل روسپی در زبان فارسی دانست. البته در متون فقهی واژه مشابهی که با روسپی وجود دارد، «المشهوره بالزنا» می‌باشد که در لسان‌فقاها در ابواب فقهی نکاح، حد کذف و لعان استعمال شده است (پیشین: ۲۴). در کتاب روایی و سائل‌الشیعه شیخ حر عاملی در روایت منقول از امام صادق (ع) واژه «دواعی» و «بغایا» به چشم می‌خورد. منظور از دواعی و بغایا در این روایت، آن دسته از زنانی که مردان را به سمت خود جذب می‌کنند (با انگیزه مالی و غیرمالی) یا معروف به زنا هستند، می‌باشد (حر عاملی، ۱۴۱۴ق: ۲۱/۲۸).

تعریف اصطلاحی متعدد از واژه روسپی‌گری ارائه شده است که مطالعه این تعاریف حکایت از این امر می‌نماید که ماهیت روسپی‌گری آمیخته به ارتکاب جرم زنا توسط زن با قصد و رضایت خویش با انگیزه دریافت پول نهفته است. برخی ایجاب دادن زن به برقراری رابطه جنسی با مرد در مقابل دریافت پول را به‌عنوان روسپی‌گری تعریف کرده‌اند. برخی دیگر روسپی‌گری را در مفهوم تقاضا یا توافق بین زن و مرد برای انجام رابطه جنسی در قبال پول عنوان داشته‌اند. ناگفته پیداست که این پدیده مجرمانه در تعریف خود، درخواست پول توسط زن در قبال رابطه جنسی با مرد را گنجانده است. با این تعاریف، مشخص می‌شود که روسپی‌گری دارای عنصر اساسی «ارائه هرگونه خدمات جنسی از سوی زن» و «دریافت پول و بهره مالی در قبال آن» می‌باشد. به‌عبارت دیگر، روسپی‌گری به مفهوم دریافت پول در مابه‌ازاء ارائه خدمات جنسی از سوی زن فاحشه است (کریمی‌مجد، ۱۳۸۰: ۱۹).

۲. تحولات حاکم بر کنوانسیون منع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان

در ۱۸ دسامبر ۱۹۷۹، کنوانسیون رفع هرگونه تبعیض علیه زنان توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد تصویب شد که پس از تصویب کشور بیستم در تاریخ ۴ سپتامبر ۱۹۸۱ به‌عنوان یک معاهده بین‌المللی لازم‌الاجرا گردید. تا دهمین سالگرد کنوانسیون در سال ۱۹۸۹، تقریباً یکصد

کشور توافق کرده‌اند که به مفاد آن ملزم باشند. تلاش‌ها برای پیشرفت زنان، منجر به اعلامیه‌ها و کنوانسیون‌های مختلفی شده است که کنوانسیون رفع انواع تبعیض علیه زنان، اصلی‌ترین و جامع‌ترین سند می‌باشد. در میان معاهدات بین‌المللی حقوق بشر، این کنوانسیون در آوردن نیمی از نیروی انسانی یعنی زنان، به کانون توجهات حقوق بشر، نقش بسیار مهمی دارد. این کنوانسیون یکی از ۱۰ اصل پایه‌ای حقوق بشر سازمان ملل است. ۳۰ ماده این کنوانسیون که اغلب به‌عنوان لایحه حقوق زنان توصیف می‌شود، مجموعه‌ای از حقوق مدنی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی زنان را دربر می‌گیرد. از جمله موارد دیگر، کنوانسیون برابری کامل زنان و مردان را براساس قانون به رسمیت می‌شناسد و تبعیض علیه زنان را در تحصیل، اشتغال، مشارکت سیاسی، اقتصادی و اجتماعی، مراقبت بهداشتی و زندگی اقتصادی پیش‌بینی می‌کند. این کنوانسیون شامل دو بخش عمده است: مقدمه‌ای که مجموعه‌ای از دلایل زیربنایی تعهد کشورهای عضو در امضای این کنوانسیون را توضیح می‌دهد و بخشی که به تفصیل به بیان حقوق مختلف زنان می‌پردازد. در تصویب این کنوانسیون، کشورهای عضو نه تنها موافقت می‌نمایند که کنوانسیون را در سطح کشور اعمال کنند، بلکه موافقت می‌نمایند گزارش‌هایی را نیز درباره اقدامات انجام‌شده برای دستیابی به این هدف، به‌طور خاص رفع موانع و محدودیت‌های موجود ارائه دهند. با وجود اذعان تقریباً جهانی به برابری جنسیتی و سهم اساسی زنان در توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خانواده‌ها و کشورهایشان، حقوق زنان به‌عنوان یک انسان روزانه و به‌طور مداوم نقض می‌شود. این واقعیت که بسیاری از کشورها اصل برابری و عدم تبعیض را در قانون اساسی خود گنجانده و قانون مدنی خود را مطابق با کنوانسیون اصلاح کرده‌اند، به این معنی نیست که همه اشکال تبعیض به‌طور خودکار از بین رفته است.

کنوانسیون رفع هرگونه تبعیض علیه زنان، یک دستاورد بسیار مهم جامعه بین‌المللی در جهت احیای مقام و موقعیت زن و زدودن تبعیض، تحقیر و بی‌عدالتی از او و اعطای نقش فعال به او در ساختار توسعه جامعه بشری تلقی می‌شود و در تلاش است که به‌طور کامل در اذهان رسوخ کند که زن بودن فی‌نفسه نقص نیست و مرد بودن بذاته کمال به‌شمار نمی‌آید و نباید منجر به حقوق کمتر یا محدودیت بیش‌تر زنان و حقوق و امتیازات بالاتری برای مردان باشد، بلکه هر دو انسان هستند و باید حیثیت، کرامت و حقوق انسانی یکسانی را برای آن‌ها به رسمیت شناخت. اهداف کنوانسیون، از بین بردن تمامی نگرش‌ها، اعمال، تمایزها، استثنائات یا ترجیحات براساس جنسیت است که زنان را در موقعیت نامطلوبی نسبت به مردان قرار می‌دهد. این کنوانسیون برابری کامل زنان و مردان را طبق قانون به رسمیت می‌شناسد و به‌طورکلی در پی ایجاد مساوات و عدالت در

پیشبرد برابری مرد و زن تأکید بر ریشه کن کردن همه انواع تبعیض و مشارکت دادن زنان در تمام زمینه‌ها با اعتقاد بر اینکه توسعه و رفاه جهانی و برابری صلح، نیازمند عدم تبعیض میان زنان و مردان می‌باشد.

۳. روسپی‌گری در کنوانسیون منع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان مصوب ۱۹۷۹

کنوانسیون منع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان به‌طور همه‌جانبه‌ای درصدد مبارزه با تبعیض جنسیتی علیه زنان است و درخصوص امور کیفری ذیل بندهای «ب»، «و» و «ز» ماده ۲ این کنوانسیون مقرر می‌دارد: «دول عضو، هرگونه تبعیض علیه زنان را محکوم کرده، موافقت می‌کنند که بدون درنگ سیاست رفع تبعیض از زنان را با کلیه ابزارهای مناسب دنبال کرده و با این هدف، موارد زیر را متعهد می‌شود:

ب- تصویب قوانین مناسب و یا اقدامات دیگر، از جمله مجازات در صورت اقتضا، به منظور رفع تبعیض از زنان؛

و- اتخاذ تدابیر لازم از جمله وضع قوانین به‌منظور اصلاح یا فسخ قوانین، مقررات، عرف یا روش‌های موجود که نسبت به زنان تبعیض‌آمیزند؛

ز- فسخ کلیه مقررات کیفری ملی که موجب تبعیض نسبت به زنان می‌شود.» همچنین، ماده ۶ این کنوانسیون راجع به پدیده روسپی‌گری مقرر داشته است: «دول عضو کلیه اقدامات مقتضی از جمله وضع قوانین را به‌منظور جلوگیری از حمل و نقل غیرقانونی و بهره‌وری از روسپی‌گری زنان به‌عمل خواهند آورد.»

با توجه به مقررات مذکور، مشخص می‌شود که کنوانسیون تعریفی از روسپی‌گری ارائه نکرده و صرفاً به‌صورت کلی با هدف پیشگیری از بهره‌وری جنسی از زنان روسپی سخن به‌میان آورده است. حال اینکه تعریف روسپی‌گری و نقش زن روسپی در ایجاد موقعیت در معرض بهره‌وری قرار گرفتن چیست و کدامین ابزار کیفری برای مبارزه با روسپی‌گری توصیه شده است، در کنوانسیون مغفول مانده است و تنها چیزی که از این کنوانسیون می‌توان استنباط کرد، این است که قوانین کیفری مغایر در امر مبارزه با روسپی‌گری، از جمله سیاست کیفری (جرم‌انگاری و سزادهی‌های متنوع و متفاوت با جنس زن و مرد) باید کنار گذاشته شود. هرچند که این کنوانسیون و روح حاکم بر آن با توجه به بندهای «ب»، «و» و «ز» ماده ۲ و ماده ۶ در امور کیفری همسان، زمینه‌های دیگر بر تساوی همه‌جانبه میان زنان و مردان تأکید دارد و هرگونه تبعیض را نفی می‌کند، لیکن اینکه این کنوانسیون مقررات کیفری و حتی قانون اساسی مغایر با این کنوانسیون را نفی می‌نماید و از جهت عضویت ایران در آن با چالش جدی مواجه می‌سازد و موجب می‌شود که در کشورهایی که فرهنگ و دین در زندگی اجتماعی و مقررات

آن‌ها ریشه دوانده است و به جایگاه خانواده اهمیت زیادی قائل هستند، ناخواسته درصدد تغییر و تضعیف آموزه‌های دینی و فرهنگی ناظر بر مقررات کیفری باشند. اثر عضویت در این کنوانسیون برای ایران و دول اسلامی (۱۶ کشور عربی عضویت یافته از ۲۱ کشور اسلامی عربی) رنگ باختن خانواده و مذهب در اثر تغییر برخی اصول قانونی اساسی مرتبط با آموزه‌های اسلامی راجع به زنان و مردان و تغییر و نسخ مقررات کیفری منبث از آموزه‌های فقهی و دینی (اصل ۴ قانون اساسی) و در نتیجه، جانسپین ساختن مقررات همسان نظام حاکم بر غرب می‌باشد.

با این وضع مشخص می‌شود که رویکرد جنسیتی این کنوانسیون از این جهت که با مقررات کیفری ایران که طبق اصل ۴ قانون اساسی و مقدمه آن، از تعالیم اسلامی و فقه شیعه نشأت گرفته است، در تعارض جدی می‌باشد؛ چراکه بعد از انقلاب اسلامی و روی کار آمدن نظام جمهوری اسلامی و تدوین و تصویب قانون اساسی، اراده کشورمان بر این تعلق گرفت که به جهت ظلم دیرینه به زنان در طول ادوار مختلف تاریخ، با استفاده از احکام اسلامی در راستای حمایت از زنان و تحکیم حقوق خانواده گام بردارد و سهمی برای زنان در امور اقتصادی، اجتماعی و حتی فعالیت‌های سیاسی نسبی قائل شود و به نوعی برخلاف نظام‌های سیاسی دیگر، به زن کرامت ببخشد و زن را نه به عنوان ابزار، بلکه با محوریت دادن به نقش مادر، به عنوان هدفی در راستای شکل‌گیری جامعه‌ای سالم و کارآمد، حرمت ببخشد. بر این اساس، این کنوانسیون و مقررات کیفری ایران در مورد زنان از جهت اصل مبارزه با تبعیض جنسیتی و نگاه به زن یکسان است، ولی در تعریف و تبیین مصادیق و چگونگی نفی تبعیض جنسیتی و حدود و ثغور آن، با هم متمایز هستند (مهرپور، ۱۳۷۸: ۲۶۹).

با تمامی چالش‌های پیش‌رو، توجه جدی‌تر به رویکرد اصلاحی جنسیتی قوانین در حوزه زنان و خروج از فشارهای بین‌المللی به جهت ابزار قرار داده شدن شعار نقض حقوق بشر در ایران و حتی مطرح ساختن مقررات شرعی و اسلامی در کمیته رفع تبعیض علیه زنان، در کنار فرار از تبعات اجرای الزام‌آور مقررات این کنوانسیون به دلیل قواعد آمره یا عرف بین‌المللی ناشی از اجرای همه‌گیر مقررات کیفری و سایر مقررات این کنوانسیون، همگی موجب می‌شود، عضویت در این کنوانسیون اجتناب‌ناپذیر و چه بسا سودمند باشد. با این همه، برای رفع یا کاستن از معایب و تناقض‌های موجود در این کنوانسیون با مقررات شرعی و حقوق کیفری چه در زمینه مدل مبارزه با روسپی‌گری و چه در سایر حوزه‌ها و مقررات، لازم است الحاق ایران به این کنوانسیون، به صورت حق شرط کلی عدم مغایرت مقررات کنوانسیون با احکام شرعی و قوانین موضوع کیفری در امر مبارزه با روسپی‌گری و سایر جرایم نافعی حقوق زنان یا به نحو اعمال حق شرط مشخص و محدود در برخی قوانین و حوزه‌های مبارزه با تبعیض جنسیتی همراه باشد.

لیکن، در این مورد بهترین راهکار همان بررسی و تطابق مقررات مغایر با حقوق داخلی و احصاء دقیق و جزئی آن‌ها و سپس اعلام و اعمال آن‌ها به‌عنوان حق شرط محدود و معین برای گرفتن حق عضویت باشد، گرچه مغایر با عرف بین‌الملل یا خواست اعضا یا برخلاف اهداف کنوانسیون باشد (قامت و قمی، ۱۳۹۱: ۱۹۵ و ۱۹۷ و ۲۰۰). این مورد وفق قاعده «الجمع مهما امکن اولی من الطرح» (آخوندخراسانی، ۱۴۰۹ ق: ۴۴۱) شایسته به نظر می‌رسد. چه اینکه موجب می‌شود با شناسایی دقیق مقررات کیفری مغایر با کنوانسیون، به‌نحو حق شرط معین، مصادیق دقیق تعارض‌های حقوق کیفری یا کنوانسیون آشکار و به‌جای رد کلی کنوانسیون به‌جهت عدم مغایرت کلی با شرع و قانون اساسی، هم‌زمان مقررات داخلی و کنوانسیون، جز در موارد تعارض اجرا گردد. همچنین راهکار دیگر، هم‌سو کردن سایر کشورهای اسلامی غیرعضو به‌منظور تعیین حق شرط محدود برای عضویت است. این راهکار به جهت هماهنگی و وحدت جمعی دول اسلامی، تأثیر بیشتری در عضویت مشروط دارد.

۴. رویکرد جنسیتی قانون ماهوی کیفری به روسپی‌گری

مرور در مقررات ماهوی کیفری، حکایت از این امر دارد که روسپی‌گری به‌عنوان جرم خاص و با کیفر معین مورد تعریف قانون‌گذار قرار نگرفته است؛ لیکن به‌نظر می‌رسد باید این پدیده مجرمانه را در قالب جرایم جنسی حدی زنا (با صور و اشکال گوناگون قانونی) و مساحقه و رابطه نامشروع تعزیری مادون زنا در کتاب حدود و تعزیرات مورد مطالعه قرار داده شود.

یکی از جرایم جنسی مرتبط با ارکان تشکیل‌دهنده روسپی‌گری که در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ با برخی تحولات تقنینی در سیاست کیفری مواجه بوده است، جرم زنا می‌باشد. به‌جهت نبود تعریف قانونی از روسپی‌گری، باید این پدیده مجرمانه را در ارتباط با جرایم جنسی حدی مانند زنا یا مساحقه یا رابطه نامشروع تعزیری مادون حد تفسیر کنیم. در حالت کلان، جرم زنا با توجه به مقررات کیفری مربوطه هر دو قسم از بزهکاری یا بزه‌دیدگی زن را دربرمی‌گیرد؛ لیکن روسپی‌گری از این جهت که با میل و رضایت واقع می‌گردد، مرتبط با بزهکاری جنسی زن و به نوعی در نقطه مقابل تجاوز جنسی به‌عنف قرار دارد. بدین‌نحو که تجاوز به‌عنف به‌عنوان یکی از مصادیق بزه‌دیدگی زنان در جرم زنا را شامل می‌شود. تجاوز تهاجمی به حریم مقدس، نزدیکی جنسی تلقی می‌گردد که نه تنها فی‌نفسه تحقیرکننده است، بلکه ترس از بیماری مقاربتی و حاملگی را نیز ایجاد می‌کند و آثار مخربی در روح و روان زن را به‌دنبال دارد (کلاکسون، ۱۳۷۲: ۱۷۵).

با توجه به اینکه زنا یکی از مصادیق خشونت جنسی و در زمره جرایم جنسی است، از این‌رو در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ همانند سایر دوره‌های تقنینی در دهه‌های گذشته، اشکال

متنوع این جرم با مجازات‌های مختلف، مورد توجه قرار گرفته است. مقنن ایرانی در سال ۱۳۹۲ ماده ۲۲۱ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ در تعریف زنا که در پدیده روسپی‌گری مورد توجه می‌باشد، بیان داشته است که: «زنا عبارت است از جماع مرد و زنی که علقه زوجیت بین آن‌ها نبوده و از موارد وطی به شبهه نیز نباشد». در این ماده مقنن به‌طورکلی درصدد بیان دخالت زن در تحقق جرم زنا فارغ از بزه‌دیدگی یا بزهکاری وی بوده است و در مواد ۲۲۲، ۲۲۴، ۲۲۵، ۲۲۸، ۲۲۹ و ۲۳۰ همین قانون با توجه به محصن یا غیرمحصن بودن زناکنندگان یا زنا با محارم یا به عنف بودن زنا، یا زنا با زن پدر، حسب مورد، مجازات کیفر شلاق حدی یا سلب حیات را پیش‌بینی کرده است. ناگفته نماند که چه‌بسا ممکن است روسپی‌گری زن در قبال اخذ پول به زنا منجر نگردد و به صرف برقراری عمل منافی عفت یا رابطه نامشروع ختم شود. قانون‌گذار ایرانی در ماده ۶۳۷ قانون تعزیرات مصوب ۱۳۷۵ شلاق تا ۹۹ ضربه برای زنی که با مرد اجنبی مبادرت به برقراری رابطه نامشروع مادون زنا کند، پیش‌بینی نموده است.

اداره کل حقوقی قوه قضائیه طی نظریه‌های مشورتی ۱۴۵۲/۹۷/۷، ۸۳۹/۹۶/۷، ۵۹۷/۹۶/۷ و ۱۷۶۴/۹۹/۷ درخصوص مفهوم و مصادیق جرایم منافی عفت چنین عنوان کرده که اعمالی غیر از مواقعه که ارتکاب آن از ناحیه کسانی که بین آنان علقه زوجیت موجود است، مشروع و قابل پذیرش می‌باشد، از طرف کسانی که نسبت به هم اجنبی به‌شمار می‌آیند، از نگاه شرع و عرف قابل سرزنش و نکوهش است و جرم یا گناه و عمل منافی عفت تلقی می‌شود. درخصوص مصادیق جرایم منافی عفت ماده ۶۳۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵، شامل دو بخش مختلف می‌باشد و بخش نخست ناظر به "روابط نامشروع" و بخش دوم ناظر به "عمل منافی عفت" است و در موارد موضوع این ماده درخصوص روابط نامشروع، ارتباط فیزیکی بدنی شرط نیست، اما در ماده ۳۰۶ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ و اصلاحات و الحاقات بعدی، جرایم منافی عفت با توجه به تعریف مذکور در تبصره این ماده، شامل جرایم جنسی حدی و نیز روابط نامشروع تعزیری مانند تقبیل و مضاجعه می‌باشد. بنابراین، با لحاظ مثال‌های یادشده، منظور از جرایم رابطه نامشروع تعزیری در ماده ۳۰۶ قانون یادشده، تنها آن دسته از جرایمی است که در آن‌ها رابطه جنسی فیزیکی شرط می‌باشد. عدم ارائه تعریفی جامع و روشن از سوی قانون‌گذار درخصوص بزه منافی عفت و رابط نامشروع، موجبات بروز تشتت آرای قضایی و اختلاف نظرهای متعددی در محاکم شده است. امروزه در حوزه دادسرا آنچه بیش از پیش مورد توجه قرار می‌گیرد، این است که در غالب موارد، قضات تحقیق با تکیه بر اطلاق ماده ۳۰۶ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ و از طرفی به جهت

نبود تعریفی واضح در این خصوص، به دنبال عدم ورود به پرونده‌های منافی عفت به نحو اطلاق گونه بوده و پرونده‌ها را به دادگاه‌ها ارسال می‌کنند.

با توجه به اینکه زن روسپی از روی عادت با رضایت در قبال پول خدمات جنسی ارائه می‌دهد، از این رو وفق ماده ۱۴۰ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ چنین زنی عمد در ارتکاب جنسی دارد و از روی عقل، بلوغ، اختیار و بدون اکراه مبادرت به زنا یا برقراری رابطه نامشروع تعزیری می‌نماید. بنابراین به عنوان بزه‌کار، دارای مسئولیت کیفری بوده و مجازات خواهد شد؛ لیکن چنانچه زنی به اجبار یا با اکراه و عدم رضایت جنس مذکر اجنبی، مرتکب جرایم یاد شده شود، جرم تجاوز به عنف محقق شده و چنین زنی حتی اگر به وی پول داده شود، قربانی جنسی محسوب می‌گردد و به عنوان روسپی قلمداد نمی‌شود؛ زیرا ملاک در روسپی‌گری، عادت کردن به این عمل و پیشه کردن ارتکاب زنا یا روابط نامشروع و ارائه خدمات جنسی در مقابل اخذ پول است و تنگدستی یا ملائت مالی زن، تأثیری در آن ندارد.

ناگفته نماند که وفق تبصره ۲ ماده ۲۲۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و تبصره ۲ ماده ۶۵۸ همین قانون، اگر زنا با زنی که راضی به این جرم نیست، در حال بیهوشی، جنون، خواب یا مستی و نیز زنا با دختر نابالغ از طریق اغفال یا فریب دادن یا ترساندن وی محقق شود، زنا یا به عنف محقق گردیده است و طبق بند ۲ ماده ۲۲۴ از همین قانون، خشونت جنسی علیه چنین زنی، به عنوان حد زانی به عنف، مجازات اعدام خواهد بود. همچنین وفق ماده ۲۳۱ قانون یاد شده، در صورتی که زن بزه‌دیده جنسی باکره باشد، مرد زانی علاوه بر کیفر یاد شده، به پرداخت ارش البکاره و مهرالمثل محکوم خواهد شد و اگر زنی که قربانی جرم تجاوز به عنف بوده، باکره نباشد، زانی به پرداخت مهرالمثل محکوم می‌گردد (نادری و نادری، ۱۳۹۷: ۸۸-۸۹). بنابراین این گونه از احکام کیفری حمایت‌کننده در مورد زنان روسپی که با رضایت تن‌فروشی می‌کنند، اجرا نمی‌شود.

شایان ذکر است که ممکن است زنی در قبال دریافت پول، مبادرت به همجنس‌بازی با جنس موافق خویش گردد و به تعبیری، مرتکب روسپی‌گری در قالب جرم مساحقه شود. در مواد ۲۳۸ و ۲۳۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، جرم مساحقه با کیفر ۱۰۰ ضربه شلاق حدی تعریف شده است.

با این رویکرد می‌توان دریافت که مقنن ایرانی با الهام از احکام اسلامی و نظرات فقهای امامیه، به روسپی‌گری فارغ از اینکه به زنا یا صرف رابطه نامشروع تعزیری یا مساحقه منتهی شود، و نیز فارغ از انگیزه مالی یا غیرمالی مرتکب آن، با نگاه سیاست کیفری سخت‌گیرانه و نوعاً با نگاه تشدید نوع توجه کرده است و برای زن روسپی که در ازاء پول مرتکب زنا یا رابطه نامشروع مادون زنا مرتکب

می‌گردد، حسب مورد، حد قتل (با شرایط احصان و با محارم)، ۱۰۰ ضربه شلاق حدی (زنا ساده با رضایت) یا شلاق تعزیری تا ۹۹ ضربه پیش‌بینی کرده است. ناگفته پیداست که چون در روسپی‌گری زن با دریافت خدمات مالی راضی به ارتکاب جرایم جنسی حدی زنا یا مساحقه یا رابطه نامشروع تعزیری است، پس تجاوز به عنف به زن روسپی بی‌مفهوم خواهد بود.

پرواضح است که برقراری عدالت جنسیتی به‌عنوان یکی از شاخصه‌های عدالت در حقوق کیفری، باید مورد توجه قرار گیرد. از این رو با نگاهی گذرا به قوانین کیفری ایران، این‌گونه استنباط می‌شود که در قانون مجازات اسلامی، کم و بیش در تعیین مجازات‌های حدی، تفاوت‌های جنسیتی مدنظر قرار گرفته و در برخی موارد برای زنان اعم از روسپی‌گر یا غیر آن، تبعیض مثبت اعمال شده است. با مطالعه در قوانین موضوعه کیفری ایران، دادرسی افتراقی کیفری با محوریت جنسیت زنان و با هدف حمایت از آنان خود را در قالب تخفیف در مجازات زنان بزه‌کار جنسی حدی یا بعضاً در قالب تشدید کیفر مرتکبان مرد علیه زنان بزه‌دیده (میت) جلوه‌گر می‌سازد. لیکن، مقررات دادرسی کیفری بر مبنای آیات و روایات مبتنی بر منع تجسس، سترپوشی معصیت در حق الله و منع اشاعه فحشا، در قیاس با برخی دیگر از جرائم، گام‌های محکمی برای اعطای تخفیف به مرتکبان این جرایم فارغ از جنسیت زن یا مرد برداشته است. این تخفیفات در حالت کلی در بخش تحقیقات با منع کشف و تحقیق و در حوزه نظام ادله با وضع کمیت و کیفیت متمایز ادله شرعی با محوریت صعوبت در اثبات این قسم از جرایم تشریح شده است. با توجه به اینکه نظام دادرسی کیفری مدون در جرایم منافی عفت ملهم از احکام فقه جزائی می‌باشد، با مروری بر مقررات دادرسی کیفری می‌توان حسب مورد با برخی جلوه‌ها و چالش‌های نظام دادرسی کیفری افتراقی در جرایم منافی عفت مواجه شد که بدون توجه ویژه به زنان، مقررات یکسانی نسبت به هر دو زن و مرد در قالب قاعده ممنوعیت کشف جرم، تعقیب و تحقیق در جرایم منافی عفت (ماده ۱۰۲) و ممنوعیت مقامات قضائی دادرسی و ضابطان دادگستری از مداخله مستقیم در امر تحقیق (ماده ۳۰۶) و مداخله مستقیم دادگاه‌های کیفری دو و کیفری یک بر حسب نوع جرایم منافی عفت تعزیری و حدی و نظام ادله متمایز براساس کمیت و کیفیت در اقرار، شهادت شهود و تأثیر علم قاضی در راستای سخت‌گیری در اثبات جرایم منافی عفت وضع کرده است. یکی از این موارد زنای با زن پدر و زنای مرد غیرمسلمان با زن مسلمان و زنای به عنف است که در بندهای سه‌گانه ماده ۲۲۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ تنها در مورد مرد زناکار مجازات اعدام پیش‌بینی شده و از این نظر این مورد نوعی تبعیض مثبت نسبت به زنان روسپی نیز محسوب می‌شود. همچنین در این زمینه می‌توان به مواد ۲۴۳، ۲۲۸ و تبصره ۱ ماده ۲۲۴ قانون مجازات اسلامی اشاره کرد. لیکن در مجازات‌های تعزیری مربوط به جرایم منافی عفت

این تفاوت مورد توجه قرار نگرفته است. این درحالی است که وسیع‌ترین دایره جرایم از حیث مجازات‌ها در نظام حقوقی ایران، جرایم تعزیری هستند.

بنابراین زن روسپی همانند زنان دیگری که مرتکب رابطه نامشروع مادون زنا در قبال دریافت مال می‌کنند، به‌نحو همسان کیفر می‌بینند. حال که از نظرگاه سیاست کیفری معقول، روسپی‌گری عرفاً قبیح‌تر است و به جهت اینکه زن مشهور به زنا یا جرایم جنسی حدی و تعزیری می‌باشد، مستند به بند «الف» و «ت» ماده ۱۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و تبصره الحاقی مصوب ۱۳۹۹، به جهت انگیزه مالی مرتکب و شغل، کسب و پیشه قرار دادن رفتار مجرمانه روسپی‌گری و بیم تجزیه زن در مبادرت به روسپی‌گری، با تشدید کیفر شخصی مواجه شود و حتی زن روسپی را از تخفیف مجازات موضوع ماده ۳۸ ق.م.ا. نیز ممنوع کند.

۵. رویکرد جنسیتی قانون آئین دادرسی کیفری به روسپی‌گری

در اصل ۲۱ قانون اساسی ایران به حقوق قضایی زنان اشاره شده است. بند ۱ و به‌طور خاص بند ۳ اصل ۲۱ در راستای حمایت از حقوق قضایی زنان مقرر داشته است: «دولت موظف است حقوق زن را در تمام جهات با رعایت موازین اسلامی تضمین کند و امور زیر را انجام دهد:

۱- ایجاد زمینه‌های مساعد برای رشد شخصیت زن و احیای حقوق مادی و معنوی او. ... ۳- ایجاد دادگاه صالح برای حفظ کيان و بقای خانواده». قانون آئین دادرسی کیفری به‌عنوان مهم‌ترین منبع دادرسی در امور کیفری می‌باشد که با وضع برخی مقررات درصدد توجه به حقوق زنان بزهکار بوده است. در این میان، توجه به حقوق متهمان زن در مرحله تحقیقات مقدماتی بسیار مهم می‌نماید. موازین اخلاقی و شرعی ایجاب می‌کند در تحقیق و بازجویی از زنان در جریان رسیدگی‌های کیفری، از یک طرف، به‌منظور حمایت و احترام به مقررات شرعی و ارزش‌های دینی، ضوابط و قواعد خاصی رعایت گردد و از طرف دیگر، به جهت حفظ کرامت بانوان و آسایش و امنیت روانی آنان، اقدامات لازم توسط ضابطان قضایی آموزش‌دیده زن انجام شود.

قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ در ماده ۴۲ به مقررات دادرسی افتراقی زنان با مردان توجه کرده است. به‌موجب ماده ۴۲ «بازجویی و تحقیقات از زنان و افراد نابالغ درصورت امکان باید توسط ضابطان آموزش‌دیده زن و با رعایت موازین شرعی انجام شود» در مقرر یادشده قانون‌گذار خواسته تا به‌دلیل ضروریات شرعی و نیز امنیت خاطر روانی زنان در فرایند دادرسی‌ها و تحقیقاتی که از ایشان می‌شود، پلیس زن را در شمار ضابطان عام قرار دهد (ایزدی و مهدوی‌کنی، ۱۳۹۹: ۶۹). زنان بزهکار را می‌توانیم اغلب جزء گروه «مجرمان احساساتی» قرار دهیم. ویژگی‌های شخصیتی و روانی خاص زنان و احساساتی و عاطفی بودن زنان بزهکار نسبت به مردان، سبب شده

است که نوع، ماهیت، میزان و دفعات ارتکاب جرایم زنان نسبت به مردان بزهکار، متفاوت باشد. همین ویژگی‌های شخصیتی و تفاوت‌های مجرمانه زنان، موجب گردیده «تخصصی کردن بازجویی و تحقیقات» زنان بزهکار در قانون اهمیت یابد.

مقنن در ماده ۴۲ ق.آ.د.ک. مصوب ۱۳۹۲، درصدد اشاره به رعایت یکی از حقوق فمینیستی در عرصه فرایند دادرسی کیفری بوده است. جا داشت که قانون‌گذار ایرانی با توجه و عمل به بند ۳ اصل ۲۱ قانون اساسی، در ضرورت تشکیل دادگاه تخصصی ویژه برای زنان، همانند دادگاه خانواده و دادگاه اطفال و نوجوانان، دادرسی و دادگاه کیفری تخصصی ویژه‌ای برای رسیدگی به اتهامات زنان متهم در نظر می‌گرفت یا حداقل، به اتهامات زنان روسپی نیز در دادگاه اطفال و نوجوانان، بدون نیاز به کیفرخواست و با برخی امتیازات خاص متناسب با جنس مؤنث، رسیدگی می‌شد و با این رویکرد، همانند حکم مقرر در ماده ۴۲ این قانون، توجه خود را به بزهکاران زن تکمیل می‌کرد. اختیاری بودن انجام بازجویی و تحقیق توسط ضابط زن، ضرورت تخصصی شدن رویکرد قضایی و کیفری به اتهامات اطفال و زنان را در مرحله بازجویی و تحقیق خنثی و معیوب می‌سازد.

توجه قانون‌گذار در ماده ۴۲ قانون آئین دادرسی کیفری به جایگاه پلیس زن و استفاده از زنان پلیس در مرحله تحقیقات مقدماتی برای بازجویی از زنان بزهکار به پیشگیری وضعی از بزهکاری زنان نیز کمک کند. به این ترتیب که پیشگیری وضعی با تغییر وضعیت‌های حاکم بر مکان، زمان و شرایط محیطی وقوع جرم و با مشکل‌تر کردن تحقق فرصت‌های مجرمانه، تلاش می‌نماید تا پاسخ مجرمان بالقوه به موقعیت‌های جرم منفی باشد یا حداقل تقلیل یابد.

پلیس زن می‌تواند با ارائه خدماتی مانند مشاوره و اطلاع‌رسانی به زنان قربانی خشونت، روان‌شناسی و آگاه‌سازی، ارائه کمک، ارتقای امنیت زنان، ایجاد علاقه صمیمانه، ارائه خدمات مشاوره‌ای، پلیسی و ایجاد زمینه فرهنگ‌پذیری و رعایت موازین اخلاقی و نیز ارتقای فرهنگ اخلاقی و انسانی در پیشگیری از جرم مؤثر باشد (رائیجی‌گارسایی و همکاران، ۱۳۹۵: ۵۰).

با این همه، با وجود تمثیلی بودن مصادیق و موضوع تشکیل دادرسی‌های تخصصی در ماده ۲۵ قانون آئین دادرسی کیفری، توجه به تشکیل دادرسی یا دادگاه ویژه رسیدگی به جرایم زنان روسپی و سایر زنان مجرم موضوع مهمی دیگری است که در قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ مغفول مانده و با بی‌تفاوتی جنسیتی مواجه شده است.

مقررات دادرسی کیفری ناظر بر ماده ۲۴۱ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و ماده ۱۰۲ قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ در ضرورت توجه به اصل مستور نگهداشتن و ممنوعیت تعقیب و تحقیق در مطلق جرایم منافی عفت از جمله روسپی‌گری - جز در موارد مصرح قانونی

(وجود شاکی خصوصی، سازمان یافته بودن، ارتکاب علنی و در مرنا و منظر عموم یا به عنف بودن) - جلوه خاصی از مقررات دادرسی داخلی در توجه قانون‌گذار به مسأله جنسی است. اگر زنی، روسپی‌گری را انکار کند و ادله مثبت بر وقوع روسپی‌گری نباشد، تعقیب و تحقیق ممنوع خواهد بود. نگاه اجمالی به رویه‌های قضایی موجود در دادگاه‌ها و دیوان عالی کشور، به خوبی نشان می‌دهد که مراجع قضایی به تبعیت از قانون، دلایل معنوی - علمی را در قلمرو اثبات جرائم منافی عفت مورد توجه قرار نمی‌دهند. با وجود دلایل علمی شفاف بر وقوع جرم، توجه و انتساب آن به متهم مورد تعقیب، وقوع جرم را محرز ندانسته و متهم را تبرئه می‌کنند. در حالی که دلایل علمی به راحتی می‌تواند برای قاضی اقتناع وجدانی به وجود آورد، لیکن رویه‌های قضایی سعی بر آن دارد تا نسبت به روش دلایل قانونی کاملاً وفادار بماند. این وفاداری قابل تحسین بوده و مبنای فقهی آن نیز درست و بلا منازع است. اما در این روش قربانی جرم، بدون دفاع می‌ماند و حقوق وی تضییع می‌شود. در رأی اصراری شماره ۲۵ مورخ ۱۳۷۶/۹/۱۱ هیأت عمومی دیوان عالی کشور، وفاداری به قاعده قانونی بودن دلیل، به صورت آشکار مشاهده می‌شود. طبق این رأی، لواط با چهار مرتبه اقرار در دادگاه اثبات می‌گردد و جایگاهی برای دلایل علمی وجود ندارد. متن رأی به این شرح است: «با توجه به اینکه محکومیت به اعدام به عنوان حد لواط مستند به اقرار می‌باشد و طبق مواد ۱۱۵ و ۱۱۴ قانون مجازات اسلامی حد لواط با چهار بار اقرار ثابت می‌شود و اقرار کمتر از چهار بار موجب حد نیست و به دلالت صورت جلسات دادرسی در حد نصاب مقرر به ارتکاب لواط اقرار نشده و با وجود نقض حکم، استناد دادگاه مرجوع‌الیه به اقاریر مرحله پیشین دادرسی نیز موجه و مؤثر نیست.»

از حیث صلاحیت ذاتی رسیدگی به اتهام روسپی‌گری نیز باید قائل به تفکیک شد و بر حسب نوع جرم ارتكابی و کیفیت رفتار زن روسپی، دادگاه کیفری یک یا دو را حسب مورد صالح به رسیدگی دانست. یعنی وفق کلیت ماده ۳۰۱ و بند الف ماده ۳۰۲ و ۳۰۶ قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، رسیدگی به اتهامات زن روسپی در جرم رابطه نامشروع مادون زنا (ماده ۶۳۷ ق.م.ا. مصوب ۱۳۷۵) به عنوان جرم تعزیری درجه شش و نیز جرایم مساحقه و زنا ساده به طور مستقیم در صلاحیت رسیدگی دادگاه کیفری دو می‌باشد.

لیکن اگر زن روسپی در حال احصان یا با فرزندخوانده خویش مرتکب زنا شود و به عنف با گرفتن پول زور وی را وادار به زنا با خود کند، در این حالت قانون‌گذار با پیش‌بینی دادگاه اختصاصی کیفری یک در ماده ۲۹۶ همین قانون، به جهت اهمیت و شدت کیفر قانونی این جرایم، تعدد رسیدگی قضات را (با هدف افزایش دقت و سرعت دادرسی و کاهش خطای قضایی) در دادگاه کیفری یک برای این جرم اختصاص داده است (خالقی، ۱۳۹۰: ۲۱).

همچنین، وفق بند الف ماده ۳۰۲ این قانون، رسیدگی به جرایم جنسی زنان روسپی با کیفر سلب حیات مانند زنا با شرایط احصان (ماده ۲۲۵)، زنا به عنف با مرد با انگیزه کسب مال و زنا با فرزند خوانده و تکرار جرایم جنسی مستوجب حد از سوی زن روسپی مانند زنا ساده و مساحقه برای بار چهارم بعد از اجرای کیفر در دفعات قبل (ماده ۱۳۶) را در صلاحیت ذاتی دادگاه کیفری یک قرار داده است.

در این خصوص نظریه مشورتی شماره ۸۳۹/۹۶/۷ مورخ ۱۳۹۶/۰۴/۱۳ اداره کل حقوقی قوه قضائیه مبنی بر این است که ماده ۶۳۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵، شامل دو بخش مختلف است و بخش نخست ناظر به "روابط نامشروع" و بخش دوم ناظر به "عمل منافی عفت" می‌باشد و در موارد موضوع این ماده در خصوص روابط نامشروع، ارتباط فیزیکی بدنی شرط نیست، اما در ماده ۳۰۶ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ و اصلاحات و الحاقات بعدی، جرایم منافی عفت با توجه به تعریف مذکور در تبصره این ماده، شامل جرایم جنسی حدی و نیز روابط نامشروع تعزیری مانند تقبیل و مضاجعه می‌باشد، بنابراین با لحاظ مثال‌های یادشده، منظور از جرایم رابطه نامشروع تعزیری در ماده ۳۰۶ قانون مذکور، تنها آن دسته از جرایمی است که در آن‌ها رابطه جنسی فیزیکی شرط است.

با توجه به آنچه که در بند نخست پاسخ گفته شد، رسیدگی (انجام تحقیقات مقدماتی) به سایر جرایم مربوط به رابطه نامشروع مطابق قواعد عام حاکم بر دادرسی در صلاحیت دادسرا است. ناگفته نماند که رسیدگی به اتهام زنا زنی روسپی مجرد با زانی محصنه در صلاحیت دادگاه کیفری یک محل وقوع جرم زنا خواهد بود، زیرا ماده ۳۱۱ قانون دادرسی به منظور جلوگیری از تشتت آرا، اصل را بر صلاحیت ذاتی و محلی دادگاهی قرار داده است که صلاحیت رسیدگی به اتهام متهم اصلی را دارد.

جرایم جنسی مطروحه در دادگاه کیفری یک یا جرایم منافی عفت مادون زنا یا زنا ساده در دادگاه کیفری دو، ماهیتاً شرم‌آور بوده و شرم، حیا و خجالت بزه‌دیدگان زن و حتی متهمان مرد، مانع از طرح سؤال و جواب‌های محرمانه و خصوصی در مرحله تحقیقات می‌شود. از این رو وجود قاضی زن یا مشاور زن در حین تحقیق و رسیدگی به جرایم زنان روسپی، ضروری است.

۶. دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص رویکرد جنسیتی قوانین و کنوانسیون منع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان مصوب ۱۹۷۹

سند موسوم به ۲۰۳۰ سازمان یونسکو، یکی از پروژه‌های سازمان ملل متحد به منظور جهانی‌سازی ملت‌ها و یک‌دست کردن جوامع به شکل مطلوب قدرت‌های مادی جهان با عنوان

«توسعه پایدار» است. این سند ۱۷ هدف اصلی و ۱۶۹ هدف فرعی دارد که با نگاه سکولار و لیبرال به تعریف ارزش‌های جدیدی در حوزه‌های مهمی مانند حقوق کودک، آموزش و پرورش، زن و خانواده و مواردی از این دست پرداخته است. این عبارت‌ها، اغلب به صورت «کلی»، با الفاظ «مثبت و انسانی»، ولی با توجه به تعریف مدنظر این سازمان‌ها و نه تعریف منطبق بر دیانت و هنجارهای جوامع بیان شده‌اند و همین موضوع سبب شده مدافعان سند، به انکار تعارض مفاد آن با اصول اسلامی و هویتی جامعه ایران بپردازند، در حالی که اسلام، زن را تمدن‌ساز و او را مربی جامعه می‌داند. نگاه این نسخه‌های بین‌المللی به زن، نگاهی خالی از توجه به ویژگی‌های وجودی او و وادار کردن زن به جنگ بی‌حاصلی برای شبیه شدن به مردان در پذیرش نقش‌ها می‌باشد. تأکید بسیار بر تساوی جنسیتی به جای عدالت جنسیتی، مسأله‌ای است که شارون اسلاتر مدیرعامل مؤسسه بین‌المللی دیده‌بان خانواده و عضو انجمن حقوق خانواده سازمان ملل متحد درخصوص آن می‌گوید: «آنچه با تدقیق بر آن به دست می‌آید، این اسناد خود تهدیدی اساسی علیه حقوق زنان و از جمله حق آموزش زنان است.»

کنوانسیون رفع هرگونه تبعیض علیه زنان، یک معاهده بین‌المللی است که در ۱۸ دسامبر ۱۹۷۹ (۲۷ آذر ۱۳۵۸) طی قطعنامه شماره ۳۴/۱۸۰ مجمع عمومی سازمان ملل متحد، مورد پذیرش مجمع عمومی این سازمان قرار گرفت. روح کلی حاکم بر این معاهده، از میان برداشتن تمامی هنجارهای دینی و ارزشی در جوامع و حاکم کردن سلطه لیبرالیسم بر روح و اندیشه و سبک زندگی آن‌ها و به خصوص کشورهای مسلمان است. این کنوانسیون، به دنبال تساوی از تمامی جهات بین زن و مرد می‌باشد و هرگونه تمایز، استثنا و محدودیت براساس جنسیت را بین زن و مرد، نفی می‌کند و قوانین مدنی و کیفری، حتی قانون اساسی را که مغایر با این معاهده باشد، مورد سؤال قرار داده و بر تغییر و اصلاح کلیه برنامه‌های دولت در جهت تحقق کامل تساوی بین زن و مرد تأکید دارد. برخی تحقیقات انجام شده خبر از وجود بیش از چهل مورد مغایرت این کنوانسیون با احکام شرعی و هفتاد مورد مغایرت با قوانین داخلی داشته است. براساس گزارش کمیسیون فرعی هیأت دولت، ماده ۱ این کنوانسیون به تنهایی با ۹۰ مورد از مواد قانون اساسی، قانون مدنی و سایر قوانین مغایرت دارد. از منظر حقوق اسلام، هریک از این دو صنف (زن و مرد) برای خود وظایفی دارند که بتوانند با انجام آن در تشکیل خانواده و جلوگیری از متلاشی شدن آن - که اساس اجتماع است - سهم مشترکی داشته باشند. بنابراین سیاست‌های بین‌المللی استکبار، درصدد می‌باشد با استفاده از این اهرم، دولت‌ها را تحت فشار قرار داده و از طریق فراگیری و شمول معاهدات بین‌المللی خود، دو منبع مهم حیات جامعه، یعنی خانواده و مذهب را نیز تضعیف و تسخیر کند.

با این حال این بدان معنا نیست که قوانین موجود در حوزه زنان در کشور همگی بی‌عیب و نقص هستند، لازم است قوانین فعلی نیز بیش از پیش نتایج حاصل از پژوهش‌های کشوری در حوزه زن و خانواده را در خود اعمال کرده و پاسخ‌گویی بهتری به نیازهای روز زنان داشته باشند. چالش‌های حقوقی باید متناسب با شأن و شخصیت بانوی مسلمان رفع شود. همان‌گونه که در اسلام، بر برپایی عدالت براساس جایگاه زن و مرد تأکید شده، خلأهای قوانین در حوزه حقوق کیفری، مدنی و استخدامی نیز باید مبتنی بر توانمندی‌های فردی، فطری و شایسته‌سالاری باشد. بنابراین حل مشکلات و خلأهای موجود در نظام حقوقی و قانون‌گذاری، باید با نگاه بر درون باشد و نه با استفاده از نسخ غربی.

آیت‌الله خامنه‌ای نیز با انتقاد از کنوانسیون‌های غربی مرتبط با زنان، در جهت خدشه به احکام فقهی اسلام، بیان می‌کنند: «ما در کشورمان شاهد هستیم که بعضی از فعالان زن و بعضی از مردها تلاش می‌کنند برای هماهنگ شدن با کنوانسیون‌های جهانی مرتبط با زن، و با احکام اسلامی ور بروند و بازی کنند و کم و زیاد نمایند؛ این غلط است. من نمی‌خواهم بگویم همه آنچه که در فقه ما در مورد احکام مربوط به زنان مطرح شده است، حتماً سخن آخر است؛ آنچه که باید در زمینه مسائل فقهی انجام بگیرد، کار فقهی به‌وسیله فقیه ماهر و مسلط به مبانی فقهی می‌باشد؛ آن هم با نگاه به متد فقه، به شیوه استفاده فقه‌ای؛ نه اینکه کسی بر طبق میل خودش، برای انطباق با آن‌ها، برای اینکه خودش را هماهنگ کند با فلان معاهده جهانی، فلان کنوانسیون جهانی - که فراهم آورندگانش با مردمی که در این سرزمین با مبانی اسلامی زندگی می‌کنند و اعتقاد به مبانی اسلامی دارند، اصلاً از لحاظ مبانی فکری متفاوتند - بیاید از گوشه احکام اسلامی بساید و بی‌رد؛ این کاملاً غلط است؛ اصلاً قابل دفاع نیست» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳/۰۴/۱۳۸۶). بنابراین، نقش نظام سلطه در تضعیف شخصیت و کرامت زن مسلمان از طریق الزام دولت‌ها به اجرای معاهدات بین‌المللی، غیرقابل انکار است. اگرچه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و کنوانسیون رفع هرگونه تبعیض علیه زنان و سند ۲۰۳۰، بر عدم تبعیض براساس جنسیت تأکید دارند، اما در تعریف و تفسیر واژه‌های تبعیض و تساوی دارای تفاوت‌های جدی هستند که اولی به‌دنبال رساندن زن به جایگاه حقیقی خویش است و درون‌مایه دومی، مردواره کردن زن و همواره جنس دوم نگاه داشتن او می‌باشد. در اسلام، هویت مشترک انسانی مورد توجه قرار گرفته و تفاوت‌های روحی و جسمی به‌عنوان زمینه‌ای برای به کمال رسیدن زن و مرد قرار داده شده است. در حقیقت تفاوت نقش و تکالیف برخلاف ادعای غرب، نه تنها ظلم و تبعیض نسبت به زنان نیست، بلکه تقسیم وظایفی براساس ویژگی‌های تکوینی زن و مرد می‌باشد. با توجه به مباحث مطرح‌شده، جای این پرسش باقی است که اگر کنوانسیون‌های بین‌المللی

در جهت حمایت از حقوق زن گام برمی‌دارند، چرا ایالات متحده آمریکا به‌عنوان کشوری غیرمسلمان از امضاء کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان سر باز زده است؟ آیا علتی جز کنترل و تسلط بر امور سایر کشورهای جهان دارد؟ کنوانسیون‌ها و معاهدات بین‌المللی با موضوع آزادی و حقوق زن، در حقیقت در جهت اجرای امپریالیسم فرهنگی و تسلط بر کشورها تولید می‌شوند؛ چراکه مسأله زن و خانواده دو نقطه مؤثر فرهنگی در جوامع مختلف به‌خصوص جوامع اسلامی به‌شمار می‌روند که هرگونه تغییری در ماهیت آن‌ها، تمام آن جامعه و در مرحله بعد تمام آن تمدن با تغییر مسیر مواجه خواهد شد (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۶).

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز با توجه به ظلم زیادی که در طول تاریخ بر زنان رفته است و با توجه به منزلت و جایگاه والایی که زن در اندیشه و نظام اسلامی دارد، توجه خاصی در مقدمه و اصول خود به حقوق و جایگاه زنان نموده و به آنان در چارچوب موازین اسلامی حق مشارکت در حاکمیت و فعالیت‌های اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی داده است، مقدمه قانون اساسی جمهوری ایران بر این نکته تأکید ورزیده که زنان به‌دلیل ستم بیش‌تری که تاکنون در نظام طاغوتی متحمل شده‌اند، از استیفای حقوق بیش‌تری برخوردار خواهند شد. و از طرفی "زن" از حالت ابزار بودن برای اشاعه مصرف‌زدگی و استثمار خارج گردیده و ضمن بازیافتن وظیفه خطیر و پُراج مادری، در دیدگاه اسلامی از ارزش و کرامتی والاتر برخوردار خواهد شد. کنوانسیون رفع هرگونه تبعیض علیه زنان و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در این امر مشترکند که هر دو تبعیض مبتنی بر جنسیت را بین زن و مرد نفی می‌کنند و درصدد تأمین حقوق مدنی و سیاسی زنان هستند، ولی در تفسیر عبارت‌هایی مانند تبعیض، تساوی حقوق زن و مرد و تشخیص مصادیق آن‌ها (مهرپور، ۱۳۷۴: ۲۶۹) با یکدیگر تعارض جدی و اساسی دارند که البته این جدای از اختلاف دو سند در مبانی (حسینی، ۱۳۸۰: ۱۱۴) و منابع است که طرح آن فرصت دیگری را می‌طلبد. به‌صراحت تأکید شده که «در تعدادی از کشورهای جهان، «حقوقی قانونی بنیادین زنان» از جمله حق رأی و حق مالکیت هنوز پذیرفته نشده است.»

درحالی‌که در اسلام این دو حق اساسی و بنیادین از پانزده قرن پیش به‌رسمیت شناخته شده، در برخی کشورهای اسلامی گرچه به‌خاطر کج‌فهمی «حق رأی» به‌رسمیت شناخته نشده، ولی در جمهوری اسلامی ایران خوش‌بختانه از ابتدا (با وجود مخالفت عده‌ای کج‌فهم مدعی دین‌داری) امام خمینی (ره) بر این حق اساسی و بنیادین تأکید داشت. بنا بر ماده دوم این کنوانسیون «حکومت‌های عضو، موظف به انجام اقدامات لازم برای احقاق اصل برابری میان مردان و زنان در قوانین اساسی و ملی و سایر قوانین خود هستند.» جمهوری اسلامی بدون اینکه عضو کنوانسیون باشد، از ابتدای پیروزی انقلاب تا امروز در بسیاری از قوانین مدنی، جزایی و حقوقی خود برای احقاق حقوق انسانی

زن بازنگری کرده، اصلاحات فراوانی انجام داده، اما هنوز (به اعتراف همه مسئولان نظام) کاستی‌هایی وجود دارد که باید مورد بازنگری و اصلاح قرار گیرد.

امام خمینی (ره) اشاره کردند که در نظام اسلامی، زن همان حقوقی را دارد که مرد دارد: حق تحصیل، حق کار، حق مالکیت، حق رأی دادن و حق رأی گرفتن. از [نظر] حقوق انسانی، تفاوتی بین زن و مرد نیست، زیرا هر دو انسان هستند و زن حق دخالت در سرنوشت خویش را همچون مردان دارد. البته در بعضی موارد تفاوت‌هایی بین زن و مرد وجود دارد که به حیثیت انسانی آن‌ها ارتباط ندارد. اسلام زن را مانند مرد در همه شئون، همان‌طور که مرد در همه شئون دخالت دارد، دخالت می‌دهد. با توجه به تأکیدهای مکرر بنیان‌گذار فقید جمهوری اسلامی، کشور ما از مدافعان «حقوق انسانی و بنیادین» زنان است (امام خمینی، ۱۳۶۸: ۱۸۹).

از آنجا که نظریه‌پردازان اصل تساوی زن و مرد، در شناخت حقیقت این دو موجود و نقش واقعی آن‌ها در نظام آفرینش به خطا رفته‌اند، نتوانسته‌اند عدالت را بین این دو جنس برقرار کنند. این مسأله موجب گردیده که زنان بیش از مردان از نظر جسمی و روحی فرسوده شده و آسیب ببینند. نگرش اسلام از همین منظر با دیدگاه لیبرالیسم تفاوت دارد. آنچه که غرب را در تحقق عدالت بین زن و مرد به چالش می‌کشاند، این است که زن و مرد را از تمامی جهات با یکدیگر یکسان می‌داند. درحالی که در اسلام، زن و مرد از نظر هویت انسانی یکسان هستند، در نتیجه، در رسیدن به کمال انسانی و کسب مدارج علمی و معنوی، از شرایط یکسانی برخوردارند. اما زن و مرد با توجه به نقش متفاوتی که هر یک از آن‌ها در نظام آفرینش دارند، دارای ویژگی‌های خاصی نیز هستند. به این ترتیب، زن و مرد نه تنها در بُعد جسمی، بلکه در ابعاد گوناگون احساسی، روحی، ذهنی و رفتاری به‌گونه‌ای از هم متمایزند. گفتنی است این تفاوت نقش‌ها به‌منزله برتری یکی بر دیگری نیست. از نگاه اسلام، این تفاوت‌ها، منشأ پیوند میان این دو جنس می‌باشد. آن‌ها مکمل یکدیگرند؛ چراکه نیاز متقابل، عامل اصلی ارتباط انسان‌ها با یکدیگر است و زن و مرد نیز از این قاعده مستثنا نیستند. جان‌گری، روان‌شناس آمریکایی در کتاب معروف خود "مردان مریخی و زنان ونوسی" برخورد و کشمکش بین زن و مرد را از زمانی می‌داند که آن دو، تفاوت‌های خود را فراموش کردند. (گری، ۱۹۹۲: ۲۱۴). آیت‌الله خامنه‌ای درباره تفاوت‌های زن و مرد می‌فرماید: «مسأله ارزش‌گذاری به اصالت زن، زن بودن، برای زن یک ارزش والاست؛ یک اصل است. به هیچ وجه تشبه به مردان برای زن ارزش به حساب نمی‌آید؛ همچنانکه برای مردها تشبه به زنان ارزش به حساب نمی‌آید. هر کدام نقشی دارند، هر کدام جایگاه و طبیعتی دارند و مقصود از وضعیت خاص آن‌ها در آفرینش حکیمانه الهی موردنظر بوده که این مقصود باید برآورده شود؛ این مسأله مهم است». (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۰/۰۲/۱۲). معظم‌له در مورد مقام انسانی زن و یکسان بودن راه تکامل

برای زن و مرد، می‌فرماید: «ما برای زن ارزش واقعی انسانی قائلیم. ما میان زن و مرد تفاوتی قائل نیستیم. معتقدیم زن و مرد هر دو انسانند و میدان تکامل رویشان باز است، هرچه تلاش کنند، هرچه زحمت بکشند و هرچه به سمت خدا پیش بروند، به همان اندازه رشد و تکامل پیدا خواهند کرد» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۰/۰۲/۱۲).

آیت‌الله خامنه‌ای، دیدگاه‌های انتقادی نسبت به کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان (CEDAW) دارد (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۰/۰۲/۱۲). ایشان معتقدند که این کنوانسیون، به دلیل مبانی فمینیستی غربی، با فرهنگ و ارزش‌های اسلامی مغایرت دارد و ممکن است به حقوق زنان در جوامع اسلامی آسیب برساند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۰/۰۲/۱۲). معظم‌له معتقدند که کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان براساس مبانی فمینیستی غربی و با رویکردی سکولار تدوین شده است که با اصول اسلامی در مورد نقش زن و خانواده در تضاد می‌باشد (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۰/۰۲/۱۲). ایشان معتقدند که زن و مرد از نظر خلقت و ویژگی‌های طبیعی متفاوت هستند و این تفاوت‌ها باید در نظر گرفته شود. به همین دلیل، قوانین و مقررات نباید به گونه‌ای باشد که این تفاوت‌ها را نادیده بگیرد یا به آن‌ها بی‌توجهی کند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۰/۰۲/۱۲). آیت‌الله خامنه‌ای با وجود مخالفت با الحاق به کنوانسیون، بر لزوم بازنگری در قوانین داخلی ایران به منظور رفع تبعیض‌های ناروا علیه زنان تأکید دارند. این بازنگری باید با توجه به مبانی اسلامی و با در نظر گرفتن مصالح زنان در جامعه انجام شود. ایشان معتقدند که باید به اصالت زن بودن و ارزش والای زن توجه شود و از هرگونه نگاهی که موجب تحقیر یا نادیده گرفتن زنان شود، پرهیز گردد. بنابراین، درحالی‌که رهبر انقلاب اسلامی با الحاق ایران به کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان مخالف است، اما به لزوم حمایت از حقوق زنان و رفع تبعیض‌های ناروا در قوانین داخلی ایران معتقد است (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۰/۰۲/۱۲). از نظر آیت‌الله خامنه‌ای اسلام طرفدار تکامل بشر می‌باشد. برای اسلام، زن و مرد هیچ فرقی ندارد. برای اسلام، جنس زن یا جنس مرد مطرح نیست؛ تکامل انسانی مطرح است. یک‌جا سخن از مرد گفته می‌شود، یک‌جا سخن از زن. به یک مناسبت از زن تجلیل می‌شود، به یک مناسبت از مرد؛ چون دو حصّه پیکره بشرنند، دو بخش وجود بشری هستند. از لحاظ جنبه بشری و جنبه الهی، هیچ تفاوتی با همدیگر ندارند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۶/۰۴/۱۳). از این رو در قرآن آن وقتی که می‌خواهد راجع به انسان‌های خوب یا انسان‌های بد مثال بزند، از زن مثل می‌آورد: در مورد کسانی هم که مؤمن هستند، مثال می‌زند؛ «امرات فرعون». در هر دو جا، مثال و نمونه کامل راه خطا و راه صواب را از زن ذکر می‌کند؛ یک‌جا هم راجع به مردان سخن می‌گوید.

برای اسلام، جنس زن بودن و مرد بودن مطرح نیست؛ تعالی بشری مطرح است، اخلاق بشری مطرح است، بروز استعدادها مطرح است، انجام وظایفی که به هر کسی یا هر جنسی از جنس‌های

بشری متوجه است، مطرح است که برای این باید طبعاً طبیعت‌ها را شناخت. اسلام، طبیعت زن و طبیعت مرد را هم به خوبی می‌شناسد. در اسلام آنچه که مطرح است، عبارت است از تعادل؛ یعنی رعایت عدالت محض میان افراد بشر، از جمله میان جنس زن و جنس مرد. برابری در حقوق مطرح است، اما در جایی ممکن است احکام زن با احکام مرد متفاوت باشد؛ همچنانکه طبیعت زن با طبیعت مرد در بعضی از خصوصیات متفاوت می‌باشد. بنابراین، بیش‌ترین حقایق و بیش‌ترین واقعیت‌های فطرت و طینت بشری در مورد زن و مرد، در معارف اسلامی است.

خدای متعال مرد را و زن را از جهاتی مانند هم قرار داده است؛ از لحاظ عروج به مقامات معنوی با هم تفاوتی ندارند، نمونه‌اش فاطمه زهرا (سلام‌الله‌علیها)؛ از لحاظ قدرت رهبری با هم تفاوتی ندارند، نمونه‌اش فاطمه زهرا (سلام‌الله‌علیها)؛ از لحاظ توانایی هدایت بشر تفاوتی ندارند، نمونه‌اش فاطمه زهرا (سلام‌الله‌علیها)؛ اما از لحاظ وظایف اداره زندگی تفاوت دارند، باز نمونه‌اش فاطمه زهرا (سلام‌الله‌علیها). این‌هایی که از حقوق زن می‌خواهند دفاع کنند، به قول معروف شیپور را از سر گشادش می‌زنند و نمی‌فهمند چه بگویند و از چه چیز زن دفاع نمایند، می‌گویند چرا زن مدیریت [نکنند]؛ مگر مدیریت‌ها یک افتخار است برای یک انسان که دنبال این باشد که چرا مدیریت‌ها [مخصوص مرد است]؟ اسمش را هم می‌گذارند عدالت جنسیتی؛ این عدالت است؟ آن کسانی که در دنیا برابری جنسیتی را مطرح می‌کردند و دنبال آن بودند، امروز این قدر بدبختی و فساد از این ناحیه گریبان‌گیرشان شده که خودشان پشیمانند؛ البته خیلی‌هایشان به صراحت اقرار نمی‌کنند، خیلی‌هایشان هم با این فرهنگ بزرگ شدند، نمی‌فهمند چه اتفاقی دارد می‌افتد؛ اما اندیشمندان‌شان چرا، اندیشمندان‌شان می‌گویند، می‌فهمند، اظهار نگرانی می‌کنند. خدا کند این کسانی که در داخل اسم عدالت جنسیتی می‌آورند، مرادشان این چیزی که به‌عنوان برابری جنسیتی مطرح شده، نباشد (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۵/۱۲/۲۹).

اسلام در یک مواردی به‌کلی جنسیت را نادیده می‌گیرد؛ بحث، بحث زن و مرد نیست، مسأله کرامت انسان است: «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ». اینجا مسأله جنسیت مطرح نیست. ارزش‌های انسانی در زن و مرد یکسان می‌باشد و در نسبت ارزشی او با جنس مرد، مطلقاً جنسیت مطرح نیست: «وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ» تا پایان آیه سوره احزاب. «إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَائِتِينَ وَالْقَائِتَاتِ» تا پایان آیه سوره احزاب. همه این‌ها پیش خدای متعال در مراتب عروج معنوی یکسانند؛ یعنی مطلقاً نه این بر او ترجیح دارد، نه او بر این ترجیح دارد؛ هر دو با استعداد مشابه در این راه قرار داده شده‌اند و به‌هم‌ت‌شان بستگی دارد؛

زن‌هایی هستند که هیچ مردی به پای آن‌ها نمی‌رسد. بنابراین، جنسیت مطرح نیست (خامنه‌ای، بیانات: ۱۴۰۲/۱۰/۰۶).

[زن و مرد] در وظایف مربوط به خانواده وظایف یکسان نیست، هر کدام یک نوع وظیفه‌ای دارند. امکانات، ظرفیت‌های جسمی، ظرفیت‌های روحی، به هر کدام یک وظیفه‌ای را محول می‌کند؛ اینجا جنسیت نقش دارد. اینکه شعار «برابری جنسیتی» به طور مطلق می‌دهند، غلط است. برابری جنسیتی در همه جا [معتبر] نیست؛ در یک جاهایی بله، برابری هست، اما در یک جاهایی هم برابری نیست، و نمی‌تواند باشد. آنچه درست است «عدالت جنسیتی» می‌باشد؛ «عدالت جنسیتی» در همه جا معتبر است. «عدالت» یعنی هر چیزی را در جای خود قرار دادن. ساخت روحی زن، ساخت جسمی زن، ساخت عواطفی زن، اقتضای یک مسائلی را می‌کند. فرزندآوری، فرزندداری و دامان پرورش فرزند، کار زن است؛ از مرد این کار بر نمی‌آید، و خدای متعال او را برای این کار خلق نکرده؛ او برای یک کار دیگر است؛ کار بیرون خانه، کار [رفع] مشکلات خانه. اما در حقوق خانوادگی یکسانند: «وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ»؛ یعنی همان قدر که مرد در خانواده حق دارد، زن همان اندازه در خانواده حق دارد؛ این آیه قرآن است. پس در حقوق خانوادگی یکسان، اما در وظایف خانوادگی نه (خامنه‌ای، بیانات: ۱۴۰۲/۱۰/۰۶).

نتیجه‌گیری

توجه به نظام حقوق کیفری ایران و مطالعه در قوانین شکلی و ماهوی کیفری کشورمان، ما را به این نکته اساسی رهنمون می‌سازد که وفق مقدمه قانون اساسی و اصول ۴ و ۲۱، تمامی مقررات مصوبه در کشور باید ملهم از احکام شریعت و فقه اثنی‌عشری باشد و در این میان، اصل تساوی زن و مرد و توجه به کرامت، حقوق و جایگاه والای زن، از قانون اساسی مغفول نمانده و تمامی مقررات کیفری در کنار مقررات مدنی طبق شرع، در راستای صیانت از جایگاه زن و حفظ حقوق وی وضع شده است. با این همه، پرواضح است که کشورمان نمی‌تواند خود را از صحنه مقررات بین‌المللی به دور نگه دارد، زیرا فارغ از هرگونه تعاریف و اشکال مختلفی که نظام‌های حقوقی غیراسلامی از جایگاه زن و حدود حقوق وی ارائه می‌دهند، با شعارهای فریبنده، مبارزه با تبعیض جنسیتی یا برابری حقوق زن و مرد درصدد حذف مقررات داخلی کشورهایی هستند که از عادت‌ها، فرهنگ، شریعت و اصول دینی برای تدوین مقررات و تنظیم روابط بین زن و مرد بهره می‌گیرند که نمونه چنین معاهده بین‌المللی‌ای، کنوانسیون منع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان مصوب ۱۹۷۹ می‌باشد که در حوزه مقررات کیفری ذیل ماده ۲ به‌نحو کلی و افسارگسیخته‌ای، بحث از حذف مقررات کیفری داخلی مغایر با کنوانسیون را مطرح ساخته است و در ذیل ماده ۶ بدون ارائه تعریفی از ماهیت روسپی‌گری در این کنوانسیون و سازوکارها،

روش‌ها و ابزارهای کیفری مبارزه با این جرم، به‌نحو کلی بحث از پیشگیری از بهره‌وری از روسپی‌گری را مطرح کرده است. با این وجود مقررات ماهوی کیفری ایران اگرچه به‌نحو ویژه‌ای به پدیده روسپی‌گری نپرداخته است، لیکن مطالعه در ماهیت این جرم نشان می‌دهد که ارتباط جنسی بین زن و مرد بدون وجود علقه زوجیت چه در ازاء دریافت پول از سوی زن و چه با انگیزه‌های دیگر، جرم بوده و در مقررات شرعی و کیفری ماهوی حسب مورد می‌تواند مجازات حد یا تعزیر را به زن روسپی‌گر یا مردی که از وی بهره جنسی می‌برد، به‌همراه داشته باشد. ازاین‌رو، جرم زنا یا رابطه نامشروع مادون زنا و حتی مساحقه می‌تواند قالب روسپی‌گری را تشکیل دهد.

اگرچه روسپی‌گری به هر نوع بهره‌وری جنسی از زن در در قبال خدمات مالی و پرداخت پول گفته می‌شود، ولی شکل کامل و غالب آن در زنا متصور می‌باشد، ولی این بدین معنی نیست که در حقوق کیفری ایران به جهت عدم تعریف ماهیت آن، مصادیق مساحقه یا رابطه نامشروع مادون زنا را که شامل مطلق رابطه و بهره‌وری جنسی از زن است، خارج از آن قلمداد کنیم. در مقررات دادرسی کیفری نیز به تأثی از مقررات ماهوی کیفری داخلی، رویکرد جنسیتی به زن روسپی همانند سایر مرتکبان جرایم منافی عفت می‌باشد و از حیث صلاحیت رسیدگی در دادسرا و دادگاه تابع قوانین و اصول کلی دادرسی ناظر بر جرایم جنسی حدی و تعزیری هستند که با مراعات اصل منع تعقیب و تحقیق و مستور نمودن جرم روسپی‌گری - جز در موارد مصرحه در ماده ۱۰۲ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ - برحسب کیفیت رفتار روسپی‌گری و انطباق آن با جرم جنسی حدی یا تعزیری، در دادگاه کیفری دو یا یک به اتهام زن روسپی رسیدگی می‌شود. با این همه وفق ماده ۴۲ قانون آیین دادرسی کیفری، ضابطان قضایی زن باید از زنان روسپی تحقیق نمایند، ولی در دادسرا یا دادگاه قاضی زن یا مشاور زن برای افزایش کیفیت تحقیق از زنان روسپی جهت کشف واقع پیش‌بینی نشده است. با این اوضاع عدم اختصاص دادسرا و دادگاه تخصصی به‌منظور رسیدگی به جرم زنان روسپی از ایرادات قوانین دادرسی می‌باشد. با این همه، به جهت اینکه مقررات حدود در باب جرم روسپی‌گری معجزی خواهد بود، شرع اجازه عضویت ایران در کنوانسیون یادشده را نمی‌دهد. چاره آن است که برای کاستن از فشار جهانی وفق قاعده «الجمع مهمما امکن اولی من الطرح» (آخوندخراسانی، ۱۴۰۹ ق: ۴۴۱)، با هماهنگی با سایر دول اسلامی عضو یا غیرعضو، ضمن شناسایی دقیق مقررات کیفری مغایر با کنوانسیون، در قالب حق شرط محدود به عضویت این کنوانسیون نائل شویم تا هم‌زمان قوانین موضوعه کیفری و مقررات کنوانسیون را در امر رفع تبعیض جنسیتی از زنان و اجرای کامل حدود بر زنان مرتکب روسپی‌گری اجرا کنیم تا اجرای مقرر شرعی در باب حدود متوقف نگردد.

آیت‌الله خامنه‌ای، دیدگاه‌های انتقادی نسبت به کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان (CEDAW) دارد. ایشان معتقد هستند پیوستن به معاهده مذکور برای مسلمانان و دولت‌های اسلامی جایز نیست، مگر آنکه موارد تعارض اصلاح شود. همچنین معظم‌له معتقدند که این کنوانسیون به دلیل مبانی فمینیستی غربی، با فرهنگ و ارزش‌های اسلامی مغایرت دارد و ممکن است به حقوق زنان در جوامع اسلامی آسیب برساند. کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان براساس مبانی فمینیستی غربی و با رویکردی سکولار تدوین شده است که با اصول اسلامی در مورد نقش زن و خانواده در تضاد می‌باشد. ایشان معتقدند که زن و مرد از نظر خلقت و ویژگی‌های طبیعی متفاوت هستند و این تفاوت‌ها باید در نظر گرفته شود. به همین دلیل، قوانین و مقررات نباید به گونه‌ای باشد که این تفاوت‌ها را نادیده بگیرد یا به آن‌ها بی‌توجهی کند. آیت‌الله خامنه‌ای با وجود مخالفت با الحاق به کنوانسیون، بر لزوم بازنگری در قوانین داخلی ایران به منظور رفع تبعیض‌های ناروا علیه زنان تأکید دارند. این بازنگری باید با توجه به مبانی اسلامی و با در نظر گرفتن مصالح زنان در جامعه انجام گردد. ایشان معتقدند که باید به اصالت زن بودن و ارزش والای زن توجه شود و از هرگونه نگاهی که موجب تحقیر یا نادیده گرفتن زنان گردد، پرهیز شود. بنابراین، درحالی‌که رهبر انقلاب اسلامی با الحاق ایران به کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان مخالف است، اما به لزوم حمایت از حقوق زنان و رفع تبعیض‌های ناروا در قوانین داخلی ایران معتقد می‌باشد. از نظر معظم‌له برای اسلام، جنس زن بودن و مرد بودن مطرح نیست؛ تعالی و اخلاق بشری و بروز استعدادها مطرح است، انجام وظایفی که به هر کسی یا هر جنسی از جنس‌های بشری متوجه است، مطرح است که برای این باید طبعاً طبیعت‌ها را شناخت. اسلام، طبیعت زن و طبیعت مرد را هم به خوبی می‌شناسد. در اسلام آنچه که مطرح است، عبارت است از تعادل؛ یعنی رعایت عدالت محض میان افراد بشر، از جمله میان جنس زن و جنس مرد. برابری در حقوق مطرح است، اما در جایی ممکن است احکام زن با احکام مرد متفاوت باشد؛ همچنانکه طبیعت زن با طبیعت مرد در بعضی از خصوصیات متفاوت می‌باشد. بنابراین، بیش‌ترین حقایق و بیش‌ترین واقعیت‌های فطرت و طینت بشری در مورد زن و مرد، در معارف اسلامی است.

منابع

۱. ایزدی، نرگس؛ مهدوی‌کنی، صدیقه (۱۳۹۹). دادرسی افتراقی زنان بزه‌کار از دیدگاه اسلام با نگاهی به جرم‌شناسی فمینیست. دو فصلنامه علمی فقه و حقوق خانواده. دوره ۲۵. شماره ۷۳.
۲. آخوند خراسانی، محمد کاظم بن حسین (۱۴۰۹). کفایه الاصول، چاپ اول. قم: موسسه آل‌البیت.
۳. بایرامی آرباطان، رامین (۱۳۹۵). قانون آئین دادرسی کیفری در نظم حقوقی کنونی (مصوب ۱۳۹۲/۱۲/۴ و اصلاحی ۱۳۹۴/۳/۲۴). چاپ اول. تهران: انتشارات مجد.
۴. بدری‌منش، اعظم و همکاران (۱۳۹۸). تحلیل ساختاری عدالت جنسیتی در کیفرگذاری جرایم تعزیری. پژوهشنامه حقوق کیفری. سال دهم. شماره دوم.
۵. برهانی، محسن (۱۳۸۸). «سیاست کیفری ایران در قبال روسپی‌گری». مطالعات راهبردی زنان. سال ۱۲. شماره ۴۵.
۶. حرعاملی، محمد بن الحسن (۱۴۱۴ق). وسائل الشیعه. جلد ۲۱. چاپ دوم، قم: مؤسسه آل‌البیت لاحیاء التراث.
۷. حیدری، مهدی؛ سمیه، شریفی (۱۴۰۰). «راهکارهای پیشگیری از بزه‌دیدگی زنان در نظام عدالت کیفری ایران». فصلنامه علمی تخصصی قانون‌یار. سال ۵. شماره ۲۰.
۸. خالقی، علی (۱۳۹۰). آئین دادرسی کیفری. چاپ دهم. تهران: نشر شهر دانش.
۹. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۶). بیانات در دیدار جمعی از زنان ۱۳۷۶/۰۷/۳۰.
۱۰. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۰). بیانات در دیدار جوانان و فرهنگیان در مصلاهی رشت ۱۳۸۰/۰۲/۱۲.
۱۱. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۶). بیانات در دیدار بانوان نخبه در آستانه سالروز میلاد حضرت زهرا (س) در ۱۳۸۶/۰۴/۱۳.
۱۲. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۵). بیانات در دیدار مداحان اهل‌بیت علیهم‌السلام.
۱۳. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۴۰۰). اجوبه الاستفتائات، تهران: انتشارات انقلاب اسلامی.
۱۴. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۴۰۲). بیانات در دیدار اقشار مختلف بانوان.
۱۵. دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۷). لغت‌نامه. چاپ دوم. جلد ۸. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۱۶. رائیجی‌پارسایی، نرگس و همکاران (۱۳۹۵). مبانی فقهی نقش پلیس زن در یگان‌های ویژه. فصلنامه مطالعات پلیس زن. سال ۱.
۱۷. روباتم، شیلا (۱۳۸۷). زنان در تکاپو: فمینیسم و کنش اجتماعی. مترجم؛ حشمت‌الله صباغی. تهران: شیرازه.
۱۸. شکر، رضا (۱۳۹۶). قانون مجازات اسلامی در نظم حقوقی کنونی مصوب ۱۳۹۲. چاپ دوم. تهران: نشر مهاجر.
۱۹. صالحی، فرشته (۱۳۹۴). پیشگیری وضعی از بزه‌دیدگی زنان. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد. دانشگاه علامه طباطبائی. دانشکده حقوق و علوم سیاسی.
۲۰. عیسی‌خانی، زهره (۱۳۸۳). نابرابری در ترازو برابری جنسیتی. فصلنامه کتاب نقد. شماره ۳۱.
۲۱. فرجی‌ها، محمد؛ آذری، هاجر (۱۳۸۸). حمایت در کیفری از زنان قربانی تجاوز به عنف حقوق در ایران. فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی. سال یازدهم. شماره ۴۰.
۲۲. قامت، جعفر؛ قمی‌صابری، پرتو (۱۳۹۱). الحاق ایران به کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان، فرصت‌ها و تهدیدها. فصلنامه علمی پژوهشی علوم سیاسی و روابط بین‌الملل. دوره ۵. شماره ۱۸.

۲۳. کریمی مجد، رؤیا (۱۳۸۰). زیرگام‌های حریص در خیابان‌های بی‌بازگشت. اردیبهشت. ماهنامه زنان. ش ۸۹.
۲۴. کلاکسون، سی ام وی (۱۳۷۲). تحلیل مبانی حقوق جزا. ترجمه حسین میرمحمد صادقی. چاپ دوم. تهران: نشر جهاد دانشگاهی شهید بهشتی.
۲۵. مألوف، لوئیس (۱۹۸۶م). المنجد فی اللغه. چاپ ۲۳. بیروت: دارالمشرق.
۲۶. مختار پور قهرودی، علیرضا (۱۳۹۳). پرسش و پاسخ: پاسخ به پرسشهای دانشجویان. چاپ اول، تهران: انتشارات انقلاب اسلامی.
۲۷. مطهری، مرتضی (۱۳۹۶). نظام حقوق زن در اسلام. تهران: نشر صدرا.
۲۸. مهرپور، حسن (۱۳۷۹). مباحثی از حقوق زن از منظر حقوق داخلی، مبانی فقهی و موازین بین‌المللی. چاپ اول. تهران: مؤسسه اطلاعات.
۲۹. مهرپور، حسین (۱۳۷۸). نظام بین‌الملل حقوق بشر، شماره ۱۸. تهران: انتشارات اطلاعات.
۳۰. مؤذن‌زادگان، حسنعلی؛ تدین، عباس (۱۳۹۳). زن در آئین دادرسی کیفری ایران و فرانسه. فصلنامه پژوهش حقوق کیفری. سال ۲. شماره ۶.
۳۱. میرزایی، نجفعلی (۱۳۶۷). فرهنگ اصطلاحات معاصر. چاپ اول. قم: دارالاعتصام.
۳۲. نادری، سمیه؛ نادری، سمیرا (۱۳۹۷). مطالعه تطبیقی خشونت جنسی علیه زنان. چاپ اول. تهران: مجد.
۳۳. وایت، راب؛ هینز، فیونا (۱۳۹۰). جرم و جرم‌شناسی. ترجمه علی سلیمی. چاپ چهارم. تهران: انتشارات حوزه و دانشگاه.
۳۴. هیدنسون، فرانسیس (۱۳۸۸). زنان و مقوله جرم. مترجم: محمدتقی نوری. چاپ اول. تهران: نشر مجد.